

En Kört Berättelse,

Om

Naturliga stället, nyttan, samt skötsel af några växter, utaf hwilka frön nyliken blifwit hembragte från Norra America, til deras tjenst, som hafwa nöje, at i vårt Climat göra försök med de sammans cultiverande.

På Kongl. Wetenskaps Academiens befallning upfatt.

Till följe af Kongl. Wetenskaps Academiens befallning har jag härmedelst welat lämna en förteckning och kört berättelse på några af de nyttigare växter, utaf hwilka jag fört hem med mig frön från Norra America, dit jag på Kongl. Wetenskaps Academiens befallning gjort en resa.

Jag har funnit nödigt, at körteligen orda om de stäl

*Pehr Kalmin kasvit
Piispankadulla*

och til alla omständigheter utföras.

Det äro endast få af desse växter, wid hwilkas planterande jag fått hafwa det nöjet, at sjelf lägga handen: jag har nödgats wara uti et beständigt resande af och til, at uppsöka och samla dessa frön; får derföre, hwad deras skötsel angår, uti rätt litet beropa mig på egen försarenhet: jag har dock flitigt anmärkt de wägar Naturen sjelf härutinnan tagit. Imedlertid på det, at de utaf mina Landsmän, som hafwa lust at sjelfwa göra försök med dessa växters cultiverande, men dock ej äga tilgång til goda Trädgårds böcker, wäro hafwa något af leda sig wid, har jag, utom mina egn

Kiitokset

Pehr Kalmin Piispankadun syntymiseen on vaikuttanut ja osallistunut monet henkilöt ja organisaatiot. Teemakadun idea sai alkunsa vuonna 2011, kun taiteilija Jan-Erik Andersson pyysi suunnitteluapua Pehr Kalm Revival -ympäristötaide-teoksensa kasvimateriaalin valitsemiseen. Kun Pehr Kalm Revival -teos valmistui alkukesällä 2012, heräsi ajatus katukuvasta kadonneen Turun Akatemian piirissä harjoitetun kasvien kokeilun ja tutkimuksen nostamiseksi elävien kasvien avulla jälleen näkyviin. Samoihin aikoihin Svenska kulturfondenin rahoittamassa Pehr Kalmin kasvitieto -hankkeessa ryhdyimme kokoamaan aikalaisluentoja, -kirjeitä ja -artikkeleita sekä herbaarionäytteitä professori Pehr Kalmin kasvikokeiluista. Halusimme jatkaa Kalmin 1700-luvun puolivälissä aloittamia ulkomaisten kasvien viljelykokeiluja ja valitsimme Piispankadun varrella olevien kiinteistöjen pihoihin etenkin Pohjois-Amerikan eksoottisia kasveja, joista Kalm raportoi.

Kasvien tunnistamisessa, valinnassa ja hankinnassa ovat olleet auttamassa Helsingin yliopiston kasvitieteellinen puutarha (Kaisaniemi, Kumpula), MTT Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus (Hilma Kinnanen, Sirkka Juhanoja, Bertalan Galambosi), Vakka-Taimi (Vesa Muurinen), Villi Niitty (Elsa Ramstedt-Leivo), Kauppilan Puutarha, Helle Oy, kansainvälinen puutarha-alan nettiyhteisö Daves Garden, Yläneen kotiseutuyhdistys, Suomen Dendrologian seuran Rhodo-kerho (Kristian Theqvist), Terttu Lempiäinen, Lahja Harju sekä Tiina ja Juha Varis. Lisäksi englantilaiset kasvituntijat David Stokes ja Mark Johnston tarjosivat asiantuntemusta Pehr Kalmin tammen juurialueen kunnostamisessa ja hoidossa. Olemme todella kiitollisia asiantuntija-avusta ja lukuisista kasvilahjoituksista!

Stiftelsen för Åbo Akademi on tarjonnut Piispankadun kiinteistöjen kukkapenkkejä Pehr Kalmin Piispankatu -teemaan sopivien kasvien istuttamiseen ja huolehtii näiden kasvien hoidosta Pehr Kalm Revival -teoksen kasvien lisäksi.

Piispankadun Dahlströmin puistikon kunnostamisen atsalea-kokoelmalla on mahdollistanut Turun kaupunki, Turku Energia, Sonera ja Piispankadun asukasyhdistys. Myös ravintola Hus Lindmanin kesäterassia on elävöittävässä joitakin Kalmin kasveja. Innokkaita kasvikummeja on löytynyt Piispankadun asukasyhdistyksestä.

Turussa, Tampereella ja Jokioisissa 5.6.2014
Aaja Peura, Maria Lehtonen ja Maarit Heinonen

Kuvat: Aaja Peura, ellei toisin mainita
Layout: Aaja Peura



MTT
Maa- ja
elintarviketalouden
tutkimuskeskus

Pehr Kalmin kasvit Piispankadulla SISÄLLYSLUETTELO

PEHR KALM REVIVAL 3

KALMIUMIN KASVIT 5

Bromus kalmii 6

Hypericum kalmianum 7

Kalmiat 8

Monarda kalmiana 10

Fragaria moschata 11

Ribes album 12

KUNNIATOHTORIRUUSUT 13

ETT HEM 15

DOMVILLAN 17

Magnolia tripetala 18

Liriodendron tulipifera 19

Rhus glabra 20

Partenocissus quinquefolia 21

Lobelia siphilitica, *Aralia racemosa* 22

Gleditsia triacanthos, *Robinia pseudo-aralia* 23

Leonorus cardiaca, *Hamamelis virginiana* 24

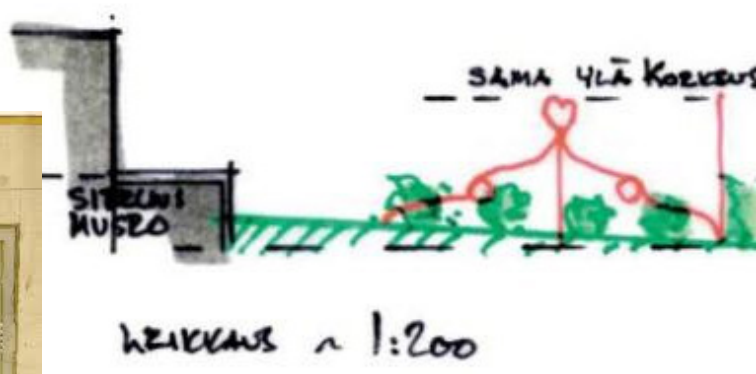
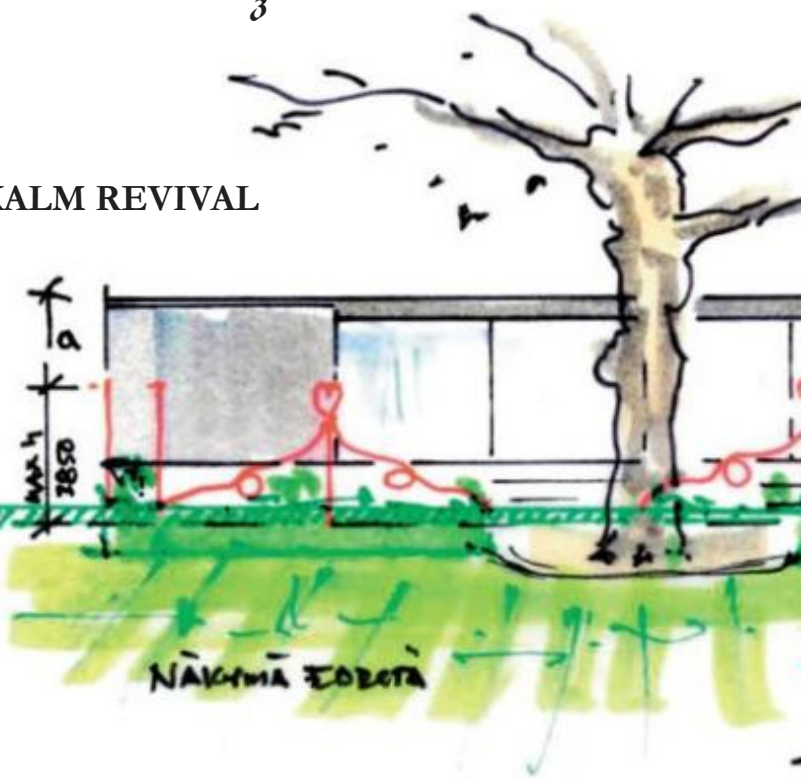
Cornus canadensis, *Aster macrophyllus* 25

HUS LINDMAN 26

SVANTE DAHLSTRÖMIN PUISTO 27

Kirjallisuus 30

PEHR KALM REVIVAL



Taiteilija **Jan-Erik Anderssonin** *Pebr Kalm Revival* -ympäristötaideteos on kunnianosoitus Åbo Akademin vuosien 2009–2011 varainkeräyksen lahjoittajille. Teoksessa rekonstruoidaan kahdeksasosa Turun Akatemian professoreiden **Pehr Kalmin** ja **Johan Lechen** vuonna 1757 perustamasta kasvitieteellisestä puutarhasta. Puutarha sijaitsee samassa paikassa, nykyisen Sibelius-museon takana (Püspankatu 17, Turku).

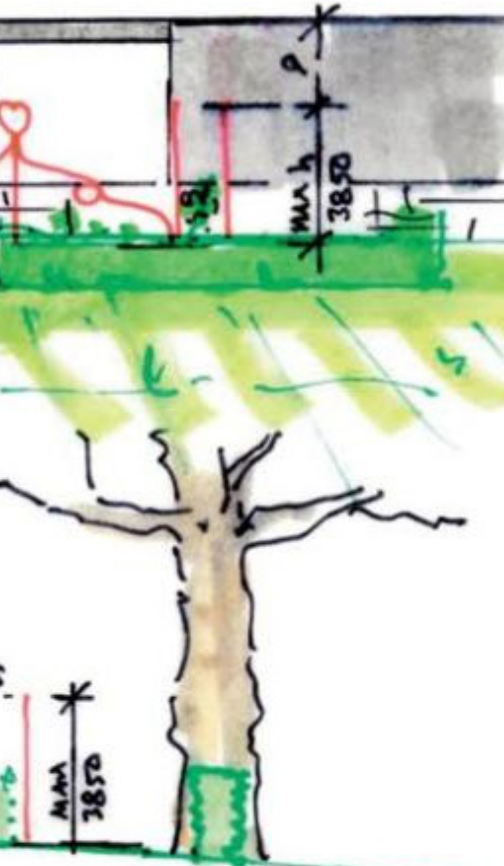
Pehr (Pietari) Kalm (1716–1779) oli aikansa tunnetuin suomalainen tiedemies ja **Carl von Linnén** oppilas. Kalmin maineen perustana oli hänen matkakertomuksensa Pohjois-Amerikan tutkimusmatkasta 1748–1751. Kalm toi matkaltaan kasveja Suomeen ja Ruotsiin. Hän kokeili niiden viljelyä Turussa sekä akatemian kasvitieteellisessä puutarhassa että koepuutarhassaan Sipsalon tilalla Hirvensalossa.

Ympäristötaideteos pyrkii taiteen keinoin nostamaan esiin akatemian puutarhan lähes unohdetun, mutta suomalaiseseen puutarhakulttuuriin merkittävästi vaikuttaneen historiallisen kerrostuman. Taideteosta aloitettaessa puutarhaa ei enää ollut. Taideteoksen lähtökohtana on käytetty Kalmin ajan karttaa puutarhasta.

Jan-Erik Andersson ottaa ympäristö- ja mediataiteessaan kantaa yhteiskunnallisiin asioihin, erityisesti taiteen ja arkkitehtuurin rooliin urbaanin ympäristön luomisessa. Anderssonin kansainvälisesti huomioituja teoksia ovat yhtenäistaideteos *Life on a Leaf* -omakotitalo ja sipulinmuotoinen, äänitaidetta sisältävä, sauna *The Sounding Dome*.

Pebr Kalm Revival -teoksessa Andersson kommentoi Kalmin aikana vallinnutta valistusfilosofian rationaalisen ja romanttisen ajattelutavan välistä voimakasta vastakkainasettelua. Kohti taivasta kohoavat ja kasvialtaita ympäröivät orgaanisesti muotoillut pergola-rakenteet symboloivat sitä pehmeyttä, fantastisuutta ja värikkyyttä, mitä tarvitaan ympäristön humaniksi tekemiseen.

Taideteos vihittiin käyttöön 5. kesäkuuta 2012. Teoksen on rahoittanut Stiftelsen för Åbo Akademi. Kasvit puutarhaan on valinnut FM, puutarhuri **Aaja Peura**.



Kalmiumin kasvit



Ympäristötaideteos on paikalla, jolla on 1700-luvulla sijainnut Turun Akatemian kasvitieteellinen puutarha. Ympäristötaideteos on kooltaan kahdeksasosa tästä puutarhasta.

Puutarhan kasvit siirrettiin 1820-luvulla Turun palon jälkeen perustettuun Helsingin yliopiston kasvitieteelliseen puutarhaan Kaisaniemeen, Helsinkiin. 2000-luvulle tultessa Turun akatemian kasvitieteellisen puutarhan paikalla oli ”ruusumatami” **Toini Grönqvistin** keräämiä ruusuja. Akatemian kasvitieteellisen puutarhan alkuperäisessä kartassa on pieni piste sillä kohdalla, missä kasvaa vanha tammi. Tammi on Suomen suurimpia ja vanhimpia kaupungin puustopuita. Se, onko tammi istutettu 1700-luvulla, on tulkinnanvaraista. Tammea on kuitenkin aina kutsuttu Kalmin tammeksi, ja siitäkin syystä se on historiallisesti ja kulttuurihistoriallisesti erittäin merkittävä puu Turun katukuvassa.

Turun yliopiston kasvitieteellinen puutarha sijaitsee Ruissalossa jatkaen Turun akatemian kasvitieteellisen puutarhan perinteitä. Näin ollen ympäristötaideteoksen kasvivillyssä voitiin ottaa taiteellisia vapauksia. Puistikkoon hankittiin ja istutettiin kasveja, jotka on nimetty Pehr Kalmin mukaan. Kalmin mukaan nimettyjä kasveja on noin 60. Lisäksi Linnén nimeämä kasvisuku *Kalmia* on saanut nimensä Kalmin mukaan. Ympäristötaideteoksen kasvien kokoelmaa päätettiin vastaavasti kutsua nimellä *Kalmium*.

Suurin osa Kalmin mukaan nimetyistä kasveista on luonnonvaraisia kasveja, joita ei saa hankittua taimikaupasta.

Kasvit ovat elävä osa ympäristötaideteosta. Ne kasvavat, kuolevat, vaihtuvat ja niitä tulee lisää jatkuvana prosessina.

Sculptural pergola structure with ornamentation.

Sculptural pergola structure with an organic

Roses, dedicated to the hono-
r doctors of Åbo Akademi Uni-
versity from 2002–2011.

Hedge. Will gradually be replaced by descendants
of the original Hawthorn bushes (*Crataegus*)

Plants named after Pehr Kalm. Planning and maintenance: Maa-
Heinonen and Aja Peura.

Bromus kalmii

kattara (suom.), losta (ruots.),
prairie brome (engl.)

Bromus kalmii on Amerikan preerioiden alkuperäiskasveja. Se on kaksivuotinen heinäkasvi.

Pehr Kalmin elinikäinen mesenaatti ja yksi Ruotsin tiedeakatemian perustajajäsenistä vapaaherra **Sten Carl Bielke** oli erittäin kiinnostunut heinäviljelystä. Kalmilla oli suorastaan lähetystehtävänä saada aikaiseksi heinäviljelyä Suomessa. 1700-luvulla ymmärrettiin se, että niin paljon kuin on ravitsevaa heinää talvivarastossa, voidaan pitää karjaa, joka tuottaa lantaa lannoittamaan suurempia peltoalueita.

Turun Akatemian kasvitieteellisessä puutarhassa oli aikanaan kokonainen osasto erilaisille heinille. Tästä syystä myös *Kalmiumissa* on lähes puolet alasta heiniä.

Bromus kalmiin siemenet tilattiin Pohjois-Amerikasta Daves Gardenin kautta.

Hoito:

Bromus kalmii viihtyy vähäravinteisessa ja hiekansekaisessa maassa. Jos sen kylvää keväällä suoraan siemenestä, se ei ehdi kukkia. Sitä kannattaakin käsitellä kuin syysviljaa eli kylvää siemeniä elokuun aikana suoraan paikalleen. Sitä voi myös kylvää varhain keväällä laatikkoon kasvihuoneessa ja istuttaa toukokuun aikana tuppoina paikalleen, kun taimet ovat noin 20 cm pitkiä. Kukkittuaan kasvi tuleentuu ja kuivuu. Kasvia voi lisätä omista siemenistä. Kuivuneet heinät revitään pois, ja siemeniä otetaan talteen.



Hypericum kalmianum

kalminkuisma (suom.), Kalms johannesört (ruots.),
Kalms St John's wort (engl.)

Kalminkuisma on keltaisena kukkiva puuvartinen pensas. Se on kotoisin koillisesta Pohjois-Amerikasta. Carl von Linné on nimennyt sen Pehr Kalmin mukaan *Hypericum kalmianumiksi*.

Suomessa kuismaa on kutsuttu johanneksenveriyrtiksi. Kun tavallisen kuisman kukintoa hieroo sormissaan, irtoaa siitä verenpunaista nestettä. 1700-luvulla sen uskottiin olevan hyvä rohto haavoihin ja hyönteisten puremiin. Kuisman myös uskottiin karkottavan pahoja henkiä. Latinalainen nimi *Hypericum* tulee kreikan sanoista *hyper* 'yllä' ja *eikum* 'ikoni'. Kalminkuisman kukintoa hierottaessa ei erity punaista nestettä.

Kalmiumissa on varattu yksi kokonainen penkki Kalmin kuismalle.



Sibeliuksen museolta katsottuna vasemmalla, keskikäytävän puolella, on kaksi pensasta, jotka on saatu Helsingin yliopiston luonnontieteellisen keskuksen kasvitieteellisestä puutarhasta Kumpulasta. Siemenet ovat alkuaan Chicagon kasvitieteellisestä puutarhasta, josta ne tuotiin Kumpulaan vuonna 1997. Oikeanpuoleiset kolme pensasta on hankittu Kauppilan kauppapuutarhan kautta.

Hoito:

Kalmin kuismaa lannoitetaan karjanlannalla joka toinen kevät. Kuivat osat leikataan keväällä.

Kalmiat

kalmia (suom.), kalmia (ruots.), calico bush (engl.)

“Tohtori Linnaeus sillä hyvydellä, jolla hän aina minua on kunnioittanut, on ollut niin ystävällinen, että on nimennyt tämän puun, *Kalmia foliis ovatis, corymbis terminalibus, Kalmia latifoliaksi.*” Näin Kalm kirjoitti Pohjois-Amerikan matkakertomusten englanninkielisessä 1760-luvulla toimitetussa teoksessaan. Sen sijaan Kalmin alkuperäisissä ruotsinkielisissä matkakertomuksissa, jotka painettiin vuosina 1753–1761, puhutaan pelkästään *laurel*-nimisestä kasvista (*laurel* = laakeri, kansankielinen nimi vuorilaakeri). Herbaariokokoelmassa, jonka Kalm lahjoitti vuonna 1754 Ruotsin kuningatar Loviisa Ulrikalle, käytetään nimeä kalmia. Tämä nimeämishistoria viittaa siihen, että Linné tutustuessaan ensi kertaa Kalmin tuomiin Pohjois-Amerikan kasvinäytteisiin, huomasi, etteivät *kalmiat* ole sukua laakereille, ja näin tarvittiin uusi tieteellinen nimi koko kasvisuvulle.

1700-luvulla kalmian ruotsinkielinen nimi oli skedträ. Ruotsinkielinen nimi on käänös englanninkielisestä nimestä the spoon tree, joka juontuu siitä, että intiaanit valmistivat kasvin kovasta puuaineksesta lusikoita ja ottimia.

Kalmiat kuuluvat samaan kasviheimoon kuin kanervat (*Ericaceae*), ja niitä on 13 eri lajia: *K. angustifolia*, *K. buxifolia*, *K. cuneata*, *K. ericoides*, *K. glauca*, *K. hirsuta*, *K. latifolia*, *K. microphylla*, *K. myrtifolia*, *K. occidentalis*, *K. polifolia*, *K. polifolia Alba*, *K. procumbens*.

Kalmiumissa kasvaa kolmea erilaista kalmiaa: *angustifoliaa*, *latifoliaa* ja *polifoliaa*. *Latifoliasta* ovat variaatiot *f. fuscata*, *f. myrtifolia*, *f. polypetala*. Tämä on Suomen monipuolisin kalmia-kokoelma, ja tätä kokoelmaa kartutetaan.

Kalmin omakätinen herbaarionäyte *Kalmia latifoliasta*

no 2:138

Collectio Reginae Lovisae Ulricae Herbarium Per Kalm,
Evoluutiomuseo, Uppsalan yliopisto





Kuva : Anne-Mari Rytönen

Kalmiat kasvavat Suomessa aivan menestymis-alueensa rajoilla, eikä niitä ole paljoakaan kasvatettu talvenarkuuden vuoksi. Siibeliuksen museon ilmanvaihtoaukot puhaltavat lämmintä ilmaa *Pebr Kalm Revivalin* alueelle muodostaen mikroilmaston, joka on paljonkin ympäröivää aluetta lämpimämpi. Toisaalta jatkuvaa puhallusta myös kuivattaa enemmän, joten kalmioita on kasteltava normaalia tiheämmin.

Hoito:

Kalmioita tulee hoitaa kuten alppiruusuja ja atsaleoita. Maan tulee olla hapanta eli happaman hiekan ja käsittelemättömän turpeen sekoitus suhteessa 1:1. Keväällä maata möyhenetään varovasti ja turvetta lisätään. Joka kolmas vuosi annetaan alppiruusuille soveltuvaa ravinnetta. Turvepinta katetaan männyn kuorella. Kuorikate tasapainottaa kosteutta ja pitää juurialueet viileämpiä. Kalmiat tarvitsevat kaksi kasvukautta juurtuakseen kunnolla. Sen jälkeen ne tarvitsevat melko vähän hoitoa.

Talveksi kalmiat tarvitsevat lehtikatteen. Kevättalvella ne on suojattava ilmapilla valoverkoilla, sillä kevätaurinko on niiden kasvuun nähden liian aikaisessa ja liian voimakas.

Nokihärmä on yleinen laakeripuiden sienitauti. *Kalmia latifoliat* saivat kesällä 2013 nokihärmän, koska kesä oli poikkeuksellisen kuiva ja lämmin. Härmä ei sinänsä haittaa kasvia, mutta se heikentää sen elinvoimaisuutta, jos lehdet ovat niin mustat, ettei kasvi kykene yhteyttämään. Lehdet pyyhkitään yksitellen kostealla säämiskällä.

Kevään 2014 kunnostustöiden yhteydessä löydettiin kolme kalmian siementainta. Kasvin kasvuolosuhteet ovat siis olleet optimaaliset. Taimet otettiin talteen kasvatettavaksi ja ne palautetaan myöhemmin Püspankadulle.



Monarda didyma syn. *kalmiana*

väriminttu (suom.), teemynta (ruots.), bergamot (engl.)

Kasvitieteilijä **John Bartram** lähetti Pohjois-Amerikasta ensimmäiset värimintut Englantiin 1700-luvun puolessa välissä. Pehr Kalm vieraili useaan otteeseen Bartramin tilalla, joka sijaitsi ”neljä mailia Pennsylvaniasta”, ja arvosti hänen luonnontieteellistä tuntemustaan hyvinkin korkealle. Myöhemmin Kalm kirjoitti lääketieteen professori Lechelle Pukkilan kartanoon neuvoen istuttamaan väriminttua. Tämän vuoksi *Kalmiumiin* siirrettiin väriminttu Pukkilan kartanosta keväällä 2012. Lisäksi siemenistä kasvatettiin amerikkalaisia väriminttuja *Monarda didyma* 'Indian', jonka siemenet tilattiin Helle Oy:n kautta. Ulkonäöltään nämä kaksi väriminttua eivät eroa toisistaan.

Väriminttu on tyypillinen 1700-luvun hyödyn aikakauden kasvi. Se on kaunis ja näyttävä, ja sen kuivattuja lehtiä voitiin käyttää teelehtien joukossa. Tuohon aikaan tee oli erittäin kallis tuontitavara, koska englantilaiset eivät vielä tuolloin olleet saaneet salakuljetettua elävää teepensasta Kiinasta ja istutettua sitä Intiaan Ceylonille. Näin ollen jokainen teelehti jouduttiin ostamaan kalliilla hinnalla Kiinasta. Monenlaisia teen korvikkeita ja jatkeita kehitettiin, ja yksi näistä oli väriminttu. Tämä näkyy värimintun englantilaisessa nimessä bergamot. Bergamotilla maustetaan yhä suosittua teetyyppiä Earl Grey'tä.

Hoito:

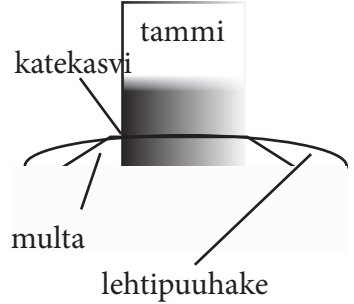
Väriminttu, kuten muutkin mintut, muodostaa pintajuurakon, joten sen kasvualustaa ei voi käännellä tai möyhiä. Kasvi tulee uusia neljän vuoden välein, jolloin kasvusto kaivetaan keväällä ylös, jaetaan ja elinvoimaisimmat yksilöt valitaan takaisin istutettavaksi.

Väriminttu on hyvin härmänherkkä. Piispankadulle on aikojen kuluessa kehittynyt härmäkanta, joka on vastustuskykyinen luonnonmukaisille torjuntakeinoille. Laimea puolukkamehu on osoittautunut parhaimmaksi osoittautunut härmän torjuntaan. Härmä ei kestä puolukan bentsoehappoa. Puolukkamehua suihkutetaan lehdille silloin, kun ne eivät ole suorassa auringonvalossa. Hyvinvoiva väriminttu kukkii kahden kuukauden ajan muodostaen uuden kukkavanan aina edellisestä kukasta, ja voi muodostaa jopa kolmikerroksisia kukintoja.



Fragaria moschata

ukkomansikka (suom.), parksmultron (ruots.)
hautbois strawberry (engl.)



Pehr Kalmin mukaan nimitettävän Kalmin tammen juurialue uudistettiin vanhojen puisto-tammien englantilaisia hoito-ohjeita noudattaen. Juurialueen ympäröivä hiekka poistettiin, ja tilalle tuotiin hiekan ja turpeen sekaista kompostoitua multaa, joka laitettiin pyramidi-maisesti rungon ympärille. Pyramidirakenne tasattiin jalopuuhakkeella. Tammen ympärille haluttiin luoda lehtomaiset olosuhteet ja palauttaa juuristoalueen mikroelämä. Katekasviksi rungon ympärille siirrettiin Kalmin Sipsalon koeviljelytilan tammen ympäristössä kasvavaa ukkomansikkaa.

Suomessa ukkomansikat ovat uustulokkaita eli viljelyjäänteitä 1800-luvun puutarhaharrastuksesta. Ukkomansikkaa tavataankin vanhojen talojen tai kartanoiden ympäristöstä. Latinalainen nimi *moschata* tarkoittaa myskimäistä. Ukkomansikan marjat ovat voimakkaan aromaattisia. Kalm kokeili myös mansikanviljelyä.

Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskukselta (MTT) saatiin alueelle ukkomansikkakokoelma. Kokoelma sijaitsee Hus Lindman -ravintolan ja Kalmin tammen välisen alueen ruusujen juurilla.

Alueen ukkomansikkakannat: tammen ympärillä 'Sipsalo', tammesta katsoen ensimmäisen ruusun juurilla 'Pükkiön Pappila', ja seuraavana rivissä 'Liedon Vanhalinna', seuraavalla rivillä on 'Ruissalo', seuraavalla 'Jokioinen' ja lähempänä hiekkakäytävää 'Tuorla' ja 'Ypäjä', 'Mikkola' ja 'Kalanti'.



Missä on vanhoja aitaorapihlajia?

Ribes alpinum

taikinamarja (suom.), degbär, mabär (ruots.), alpine currant (engl.)

Alkujaan *Pebr Kalm Revival* -aluetta reunustamaan istutettiin taikinamarjaa, sillä pensaan tuli olla helppo leikata. Ympäristötaideteoksen suunnittelun edetessä päätettiin kuitenkin vähin erin vaihtaa taikinamarjat aitaorapihlajiin (*Crataegus grayana*). Kalm kirjoittaa matkakertomuksissaan aitaorapihlajasta. Piikikäs, nopeakasvuinen ja helppohoitoinen aitaorapihlaja oli Kalmin mielestä hyvin sopiva viljelysten aitaamiseen kotieläimiltä ja muilta eläimiltä.

Aitaorapihlajakokoelmaan on ensimmäisenä valittu Sipsalon kanta, jonka oletetaan olevan Kalmin aikaista. Sipsalossa Kalmin koeviljelytilan kaakkoiskulmassa kasvaa useamman aitaorapihlajan rivistö. Lisäksi kokoelman istutetaan vähin erin kasvikuulutuksin hankittuja vanhoja ja tutkittuja aitaorapihlajia.

Hoito:

Taikinamarjaa leikataan kaksi kertaa kesän aikana, keskikesällä ja toisen kerran heinäkuun lopulla. *Pebr Kalm Revivalin* pensasaitaa leikataan niin, että se on horisontaalisesti tasainen. Taikinamarja on hyvin härmänherkkä, ja härmä iskee yleensä uuteen kasvustoon. Koska härmääntynyt kasvu leikataan pois, pensasaidan tasaaminen leikkaamalla etenee vähin erin. Reunakasvua leikataan hyvin voimakkaasti, ettei pensasto levähdä.

PEHR KALMIN AITAORAPIHLAJA

Tutkimusmatkailija, Turun akatemian professori Pehr Kalm (1716-1779) toi Pohjois-Amerikan matkalta aitaorapihlajan (*Crataegus grayana*) siemeniä.

Tutkimme DNA-sormenjälkien avulla perlytyykö suomalainen aitaorapihlaja mahdollisesti Kalmin siemenistä.

Näistä vanhimmat ja kiinnostavimmat aitaorapihlajien kannat istutetaan osaksi taitteilla Jan-Erik Anderssonin suunnittelemaa 'Pehr Kalm Revival' taideteosta. Ympäristötaideteos sijaitsee Turussa Sibelius-museon tontilla Kalmin tammen varjossa.

Tarvitsemme apuasi. Kerro meille erittäin vanhoista aitaorapihlajista.



MTT KERÄÄ TIETOJA

erittäin vanhoista aitaorapihlajista Lounais-Suomen alueella

- Mitä tiedät aitaorapihlajasi alkuperästä ja sen viljelyn vaiheista?
- Miten kauan se on kasvanut nykyisessä paikassa?

OTA YHTEYTTÄ

MTT Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskukseen:
kasvigeenivarat@mtt.fi TAI Aaja Peura puh. 040 589 9477

www.mtt.fi



2008

29. Birgitta Boucht: *Belle Isis*
 30. Gunnar von Heijne: *Rosa Gallica Officinalis*
 31. Markku Linna: *Rosa Gallica Officinalis*
 32. Johannes Salminen: *Rosa glauca*
 33. Johan von Wright: *Péllisson*
 34. Richard I Morimoto: *Blush Damask*
 35. Anders Wiklöf: *Nuits de Young*
 36. Johan Kronberg: *Nuits de Young*
 37. Klára Tóth: *Belle Isis*
 38. Yrjö Neuvo: *Blush Damask*
 39. Louise Arbour: *Belle Isis*
 40. Yrsa Stenius: *Président de Seze*
 41. Owe Wikström: *Péllisson*
 42. Sauli Takala: *Rosa Parvifolia*
 43. Frank K Lester: *Rosa Parvifolia*

Per Kalms

43

42

40

38

36

34

32

30

41

39

37

35

33

31

29

44

45

46

47

48

49

50

51

52

53

54

55

2011

44. Niyazi Serdar Sariciftci: *Rosa centifolia Blanchefleur*
 45. Hans Rosing: *Rosa alba Chloris*
 46. Rutger Rosenberg: *Rosa gallica Officinalis*
 47. Allan Rosas: *Rosa portlandica Jacques Cartier*
 48. M.A. Numminen: *Rosa gallica Rosa Mundi*
 49. Birgitta Kantola: *Rosa damascena Trigintipetala*
 50. Anders Jarlert: *Rosa centifolia Major*
 51. Axel Hadenius: *Rosa francofortuna Empress Joséphine*
 52. Kim Dam-Johansen: *Rosa gallica Gloire de France*
 53. Alan Carsrud: *Rosa centifolia muscosa Zoe*
 54. Roger Broo: *Rosa damascena Rose de Rescht*
 55. Dietrich Benner: *Rosa alba Mme Legras de St. Germain*



Pehr Kalm Revival

2005

15. Damir Arov: *Rosa pimpinellifolia* Poppius
16. Peter G W Keen: *Rosa gallica*
17. Jane A Plant: *Rosa gallica*
18. Jacob A Moulijn: *Rosa Haidee*
19. Ingrid Pramling Samuelsson: *Rosa Haidee*
20. Gun Widmark: *Rosa bourbon Louise Odier*
21. Björn Mattson: *Rosa Heidee*
22. Märta Tikkanen: *Rosa bourbon Louise Odier*
23. Sven-Åke Selander: *Rosa Heidee*
24. Åke Lindman: *Rosa bourbon Louise Odier*
25. Kalevi Pihlaja: *Rosa pimpinellifolia* Stanwell Perpetual
26. Caj-Gunnar Lindström: *Rosa pimpinellifolia* Stanwell Perpetual
27. Karl Augustson: *Rosa pimpinellifolia* Stanwell Perpetual
28. Ian Westbury: *Rosa gallica*

27 25 23 21 19 17 16 15
28 26 24 22 20 18

2002

1. Gustaf Lindencrona: *Aicha*
2. Meta Thorvalds: *T. Premet*
3. Bengt-Owe Jansson: *F. Gold*
4. John Ralston: *Prairie down*
5. Rachel Stewart: *Fr Duft*
6. Paavo Lipponen: *Prairie down*
7. Klaus Törnudd: *Fr Duft*
8. Lars Engwall: *Fr Duft*
9. Martin Granholm: *Aicha*
10. Ignacio E. Grossman: *Rosa pimpinellifolia* Poppius
11. Svein Ellingsen: *Aicha*
12. Pirkko Anttila: *T. Premet*
13. Leif Lybeck: *Rosa pimpinellifolia*
14. Claes Andersson: *Rosa pimpinellifolia* Poppius

14
13
12
11
10
9
8
7
6
5
4
3
2
1



“Ett hem”

2

3

1

Ett hem -museo on turkulaisen liikemiehen, konsuli Alfred Jacobssonin ja hänen vaimonsa Hélénen Åbo Akademin säätiölle lahjoittama kotimuseo, jossa on esillä heidän keräämänsä taide-, esine- ja huonekalukokoelmat 1800- ja 1900-luvun vaihteesta.

1 *Paeonia anomala*

pioni, kuolanpioni (suom.), pion (ruots.), peony (engl.)

Samaa pionia kasvaa pitkin Piispankatua, kuten Piispankatu 11:n pihalla. Sen pihan pioni on alkujaan Turun Akatemian kasvitieteellisen puutarhan paikalta, josta kadun asukkaat saivat Sibeliuksen museota perustettaessa 1960-luvulla käydä hakemassa turvaan rakennuksen alta. Ilmeisesti sitä on silloin siirretty myös Ett hem -museon eteen.

2 Museon edustalle on aiemmin suunniteltu symmetriset istutusalueet. Alueilla on kasvanut 1900-luvun alun tyyliin sopivia perennoja: jalopähkämö (*Stachys macrantha*), päivänlilja (*Heemerocallis citrina*), hiirenporras (*Athyrium sp*), ritarinkannus (*Delphinium sp*), särkynyntsydän (*Lamprocapnos spectabilis*).

3 Pääsisäänkäynnin puoleisen istutusalueen kasvit kärsivät pahoin vuonna 2012 tehdystä putkiremontista. Myöhemmin kasvit istutettiin uudestaan samaan järjestykseen ja symmetrisesti istutusalue 2:n kanssa takaisin. Hiirenportaat eivät enää lähteneet uuteen kasvuun. Alueelle istutettiin Pukkilan kartanosta siirretty harmaamalvikki (*Lavatera thuringiaca*). Tämä hanakasti siemenestä leviävä kasvi löytyi Pukkilan pellonreunalta 1960-luvulla ja sen arvellaan olevan alkuaan Johan Lechen istuttama. Pukkilasta siirrettiin myös koristekasviksi parsa (*Asparagus*) joka on erittäin vanhaa püikkiöläistä kantaa.

Kesällä 2013 istutusalueelta löytyi isoköynnösukonhattu (*Aconitum sp*, luultavammin *volubile*). Kasvi on mainittu konsuli Alfred Jacobssonin ja hänen vaimonsa Hélénen puutarhan hankintalistassa 1900-luvun alusta. Jacobssonien puutarhurilla ei kuitenkaan ollut mitään tekemistä museon nykyisen rakennuksen kanssa, joten ei tiedetä, miten kasvi on löytänyt tiensä paikalle.

Leche istutti aikoinaan harmaamalvikin Pukkilaan, koska luuli sen olevan 1700-luvun arvokas lääkekasvi rohtosalkoruusu. Harmaamalvikin ja rohtosalkoruusun lehdet muistuttavat paljon toisiaan. Salkoruusu, jota Linné suositteli, oli musta salkoruusu (*Alcea rosea nigra*), josta saatiin raaka-ainetta hyvään musteeseen. Kalmin aikana tarvittiin paljon raaka-ainetta musteisiin. Turun Akatemian kasvitieteellisessä puutarhassa oli kokonainen osasto erilaisille värikasveille, joten on hyvin todennäköistä, että siellä kasvatettiin myös mustaa salkoruusua. Istutusalueen taaimmaiseksi on istutettu mustaa salkoruusua puoli-kehään ja edustalle istutettu ihmekukkaa *Flora mirabilista* (*Mirabilis jalapa*). Kasvin siemenet tuotiin Linné-museosta Uppsalasta. Linnén mielestä tämä kasvi kertoi todellisesta luonnon ja Jumalan ihmeestä: se avaa kukkansa aina tasan kello 4 iltapäivällä.

Ett hem -museon ympäristö

Alueella kasvaa edelleen Akatemian puutarhan ajoilta jalokiurunkannus (*Corydalis nobilis*)

Kevätkukkijoiksi museon ympäristöön on istutettu vanhan ajan tulppaneja ja Linnéen lempikasvia kirjopikarililjaa (*Fritellaria meleagrissa*). Sipulit hankittiin Villi Niitystä. Nurmialueet kunnostettiin kesällä 2013.

Ett hem -museon ja Gadolinian väliselle viherkaistaleelle on istutettu jo aikaisemmin happomarja *Berberis sp.* Happomarjaa on viljelty jo 1600-luvulla ja sen marjoja käytettiin rohdoksina. Edustan pensaat ovat kuitenkin tyyppiä *thunbergie* (japaninhappomarja). Tämä kasvi on esitelty Eurooppaan hieman Kalmin jälkeen ja sen on nimennyt niin ikään Linnén oppilas, ruotsalainen kasvitieteilijä **Carl Peter Thunberg** (1743–1828).

Pensasrivistöä korjailtiin ja paikkailtiin syyskesällä 2012 ja kesällä 2013. Viereisen talon seinustalle istutettiin kesällä 2012 kaksi rungollista siperianhernepensasta (*Caragana arborescens*). Siperianhernepensas on tyyppinen 1700-luvun puistokasvi.

Ett hem -museon kuistille on kerätty kokoelma 1900-luvun alun sisäkasveja. Pääsääntöisesti kasvit on valittu sen mukaan, mitä vanhoista Jakobsonien valokuvista on voitu päätellä. Kokoelma aloitettiin kuitenkin ”Kalm-kasvilla” eli neidonhiussaniaisella (*Adiantum*), josta Kalm kirjoittaa matkakertomuksissaan nimellä *Herba capillaris*: Kasvaa varjoisilla paikoilla metsissä eteläisessä Kanadassa. Kaikennäköisiin kurkkutauteihin ja yskään, käytetään kuin teetä. Tämä on opittu intiaaneilta. Viedään paljon Eurooppaan.



Domvillanin kasvit

Sibeliuksen museo, Åhuset, Domvillan ja Tryckerihuset reunustavat neliömäistä viheraluetta Piispankadun alkupäässä. Domvillan ja sen jatkona oleva Åhuset ovat **Pehr Johan Gylichin** vuosina 1829–31 suunnittelema empirerakennuksia Gezeliuskadun puolella. Ne ovat kuuluneet aikoinaan kirjainpainaja **Christian Ludvig Hjeltille**. Niin ikään Hjeltille on kuulunut Tryckerihuset Piispankadun puoleisella sivulla. Rakennuksia on saneerattu vuosia, ja työt päättyivät kesällä 2013. Myös viheralueet kunnostettiin. Alueelle asennettiin siirtonurmikko ja perustettiin istutusalue kasveille. Alueen kasvit valittiin pääosin niistä kasveista, joita Pehr Kalm toi Pohjois-Amerikan tutkimusmatkaltaan.

Lähimmäs Sibeliuksen museota istutettiin tavallinen kotimainen tammi (*Quercus robur*) Åbo Akademin oikeustieteiden professori, rehtori ja kansleri **Lars Erik Taxellin** (1913–2013) kunniaksi. Alueella oli ennestään erittäin hieno kyynelkoivu (*Betula pendula* 'Youngii').

Nurmialueen reunakaistalle istutettiin kolme Kalmin mainitsemaa Amerikan puuta: *Magnolia tripetala* (magnolia), *Liriodendron tulipifera* (tulppaanipuu) ja *Rhus glabra* (silosumakki). Puiden väliin siirrettiin ravintola Hus Lindmanin edustalta kaksi ruusua, molemmat tyyppiä *centifolia* (kartanoruusu). Kartanoruusut muodostavat kauniin, kompaktin pienehkön pensaan, eivätkä vesoa ylellömmästä.





Magnolia tripetala

sateenvarjomagnolia (suom.), paraplymagnolia (ruots.),
umbrella magnolia (engl.)

Matkakertomuksissa Pehr Kalm nimesi tämän kasvin seuraavasti: “*Magnolia foliis ovato-lanceolatis subtus glaucis*”. Tämä on tyypillinen kuvaileva kasvinimi ennen virallista nimeämistä tarkoittaan suurin piirtein magnoliaa, jonka lehdet ovat puikean keihäänkärjenmalliset ja hieman alapuolelta harmahtavat. Kalm puhuu *Magnolia glaucasta*, Thunberg antaa kasville nimen *Magnolia virginiana*. Päädyimme siihen, että tämä on *Magnolia tripetala* perustuen Linnén kuvaukseen:

“genus: *Magnolia* , species: *Magnolia virginiana* Combinations for this basionym:
Kobus tripetala (L.) P. Parm. , *Magnolia tripetala* (L.) L.,
Magnolia umbrella var. *tripetala* (L.) P. Parm.”

(Lähde: Linnaeus, Carl von. (1753) *Species Plantarum* 1: 536. (1 May 1753) (Sp. Pl.))



Kalm mainitsee matkakertomuksissa, että *Magnolia glauca* on englanniksi the beaver tree, koska sen juuret ovat majavien herkkua. Kauniita punaisia marjoja voi käyttää viinaan sekoitettuna yskänlääkkeenä. Oksista keitetty tee auttaa vilustumisiin. Intiaanit polttavat oksat hiileksi ja hiiltä sekoitetaan jauhettuna rasvaan ja tätä käytetään säärinhaavoihin. Hyvin nuorena kasvi on ikivihreä, kukat tuoksuvat ihastuttavilta. Sitä ei esiinny Albanyn korkeudella.

Kalmin herbaarionäyte No 3:190
Collectio Reginae Lovisae Ulricae Herbarium
Per Kalm,
Evoluutiomuseo,
Uppsalan yliopisto

Herbaarionäyte ja näytteen takana oleva Kalmin omakätinen teksti kasvista.

no 3:203

Collectio Reginae Lovisae Ulricae Herbarium Per Kalm,
Evoluutiomuseo, Uppsalan yliopisto



Liriodendron. Linn. spec. 556.

Tulipan-trä.

Canoe tra, Kine-trä of de Ibenjka i Nova America.

Väner på jämnna land uti flager i god och löf jord uti Nova America,
Drua of längre till hem än till den art grad. Socal.

Storja blomma uti nya Sverige vid 30. maj n. ft.

Engelskerna of detta trä, och berättat det brukas äro användt uti hvar
bedräffle om nyttan of några städer från Nova America N: 12.

Liriodendron tulipifera

tulppaanipuu (suom.), tulpanträd (ruots.),
american tuliptree (engl.)



Magnoliasta seuraavana rivissä on tulppaanipuu. Hyvin menestyessään se voi kasvaa isoksi puuksi, joten se istutettiin paikkaan, jossa on mahdollisimman paljon kasvutilaa. Taimi hankittiin Vakka-Taimesta.

Kalm kertoo tulppaanipuusta useassa kohtaa matkakertomuksissaan. Kalmin mukaan puu kasvaa yhtä isoksi kuin tammi Pennsylvanian alueella, mutta sitä ei enää esiintynyt pohjoisempana eikä sitä esiinny enää Albanyn korkeudella. Puun kukat ovat kuin tulppaneja, ja koko iso puu kukkii toukokuussa. Kukinta on hyvin kauniin näköinen, mutta kukat eivät tuoksu mitenkään erikoisen hyvältä. Tulppaanipuun puuaines paisuu huomattavasti kosteassa ja hajoaa hyvin nopeasti. Intiaanin tekivät puusta kanootteja. Se käy hyvin myös muihin tarve-esineisiin sekä talojen seinämateriaaliksi. Kalm kertoo myös puun lääkekäytöstä: Lehtimurska auttaa päänsärkyyn. Kuorirauheella voi madottaa hevosta. Juurista saa lääkettä malariaan.

Rhus glabra

silosumakki (suom.), korallsumak (ruots.),
smooth sumak (engl.)

Kalmin säilyneissä herbaariokokoelmissa ei ole näytettä silosumakista, eikä hän myöskään mainitse sitä kirjeissään. Sen sijaan se kyllä mainitaan hänen Tiedeakatemialle laatimassaan kirjasessaan, missä korostetaan sen hyviä ominaisuuksia värjäyksessä. Lisäksi kerrotaan, että sen lehtiä voi sekoittaa tupakan lehtien joukkoon ja polttaa tupakkana.

Matkakertomuksissa on kuitenkin paljon kuvausta sumakeista: Sumakki kasvaa metsissä ja vanhoilla pelloilla. Kasvin marjat ovat punaisia ja niitä voi käyttää värjäämiseen. Varsista ja marjoista saa keittämällä hyvää mustaa mustetta. Sumakki kasvaa kuin rikkaruoho. Sumakki kasvaa Albanyn korkeudella ja Kanadassakin. Montrealissa kuvernööri oli istuttanut sitä saarelleen Magdalenalle, ja se kasvoi siellä niin suureksi, ettei Kalm ollut koskaan vastaavaa nähnyt. Domvillanin *Rhus glabra* hankittiin Vakka-Taimesta.



Partenocissus quinquefolia
villiiviini (suom.), vildvin (ruots.),
Hera-americana (engl.)

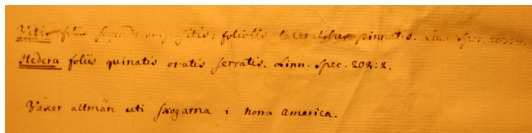
Pehr Kalm katsui villiiviineiksi Pohjois-Amerikassa kasvavia villejä satoa tuottavia viinilajikkeita, kuten muun muassa ojukkaviiniä (*Vitis labrusca*) tai syysviiniä (*vulpina*). Kalmin herbaarionäytteissä on myös *Hedera foliis quinatis ovatis serratis* eli viisilehtinen muratti. Tämä kasvi nimettiin myöhemmin villiiviiniksi (*Partenocissus quinquefolia*). *Partenocissus tricuspidatan* englanninkielisessä nimessä Boston ivy näkyy edelleen Kalmin aikainen murattinimi.

Domvillan jätepisteen aidannetta maisemoi imukärhi- ja säleikkövilliiviini (*Partenocissus quinquefolia*).



Herbaarionäyte ja näytteen takana oleva Kalmin omakätinen teksti kasvista.
no 1:71

Collectio Reginae Lovisae Ulricae Herbarium Per Kalm,
Evoluutiomuseo, Uppsalan yliopisto



Pihakunnostuksen yhteydessä Domvillanin edustalle rakennettiin kaksi kivireunuksista istutuspenkkiä. Sibelius-museosta katsottuna ensimmäiseen penkkiin istutettiin *Lobelia siphilitica*, *Aralia racemosa*, *Gleditzia triacanthos* ja *Stachys officinalis*. Viimeksi mainittu rohtopähkämö ei kuulu Kalmiin Amerikan kasveihin. Taimi saatiin **Bertalan Galambosilta**. Kalmilla on herbaarionäytteissä kaksi hieman erilaista *Stachys palustris*.

Lobelia siphilitica

tähkälobeliala (suom.), blå axlobelia (ruots.),
great blue lobelia (engl.)



Kalmiin aikainen kansanomainen nimi kasville oli syfilislobelia. Amerikan intiaanit toivoivat pääsevänsä eurooppalaisten tuomasta syfiliksestä eroon polttamalla lobelian lehtiä kuten tupakkaa.



Aralia racemosa

terttuaralia (suom.), lundaralia (ruots.),
american spikenard (engl.)

Kalm käyttää terttuaraliasta nimeä *Aralia caule nudo* ja Thunberg *Aralia nudicaulis*. Ranskalaiset kutsuivat sitä zarsaparillaksi, ja englantilainen kansanomainen nimi sille on vieläkin wild sarsaparilla. Pohjois-Amerikassa sitä kutsutaan nimellä american spikenard. Spikenard on ikivanha pyhän voiteluöljyn tuoksuaine.



Herbaarionäytteet no 4:279 ja 1:78
Collectio Reginae Lovisae Ulricae
Herbarium Per Kalm,
Evoluutiomuseo,
Uppsalan yliopisto



Leonorus cardiaca

rohtonukula (suom.), hjärtstilla (ruots.),
motherwort (engl.)

Toisessa istutuspenkkissä kasvaa rohtonukula. Tällä rohtonukulalla on mielenkiintoinen historia, sillä sen arvellaan kulkeutuneen 1700-luvun lopulla Turun Akatemiassa opiskelleen henkilön mukana ensin Tampereelle ja sieltä edelleen Paltamoon, Kainuuseen. Nukulataimi saatiin **Bertalan Galambosilta**.

Nukulaa on käytetty lääkekasvina. Sen uskottiin vahvistavan ja ilahduttavan sydäntä.

*Hamamelis virginiana*

amerikantaikapähkinä (suom.), amerikansk trollhassel (ruots.),
American witch-hazel (engl.)

Keskelle penkkiä istutettiin amerikantaikapähkinä. Kalm keräsi tästä herbaarionäytteen Pohjois-Amerikasta ja kertoo, että sen kuorikeitteen höyryä pidettiin erinomaisena lääkkeenä silmävaivoihin.

Herbaarionäyte no 1:40
Collectio Reginae Lovisae Ulricae Herbarium Per Kalm,
Evoluutiomuseo, Uppsalan yliopisto



Cornus canadensis

kanadanruohokanukka (suom.), krypkornell (ruots.),
canadian greeping dogwood (engl.)

Matalana katekasvina on kanadanruohokanukka, jota Kalm kutsuu nimellä *Cornus herbacea* ja kertoo sillä voitavan kattaa kokonaisia metsäalueita.

Aster macrophyllus (syn. *Eurybia m.*)

lehtoasteri (suom.), glandelaster (ruots.),
bigleaf aster (engl.)

Domvillanin puoleisessa kukkapenkissä kasvaa lehtoasteri. Se on siirretty Yläneen Uudenkartanon alueelta. Turun Akatemian professori **Carl Reinhold Sahlbergin** (1779–1860) arvellaan vieneen sen kotikartanolleen Turun Akatemian puutarhasta. Turun Akatemian puutarhan kasviluettelossa on lehtoasteri, joka oli todennäköisesti kasvatettu siemenistä, joita Kalm keräsi Pohjois-Amerikan tutkimusmatkaltaan. Jos näin on, kasvullisesti leviävällä lehtoasterilla on ollut pari sataa vuotta aikaa muodostaa Yläneen metsään kaksi laajaa mattoa. Domvillaniin taimi saatiin Lahja Harjulta.



Lehtoasterikasvusto Yläneellä. Kuva: Anja Koskela

Ravintola Hus Lindmanin kasvit

Vitis labrusca

ojukkaviini (suom.), labruskavin (ruots.),
Fox grape (engl.)

Ravintola Hus Lindmanin kesäterassin päädyssä kasvaa *Vitis labrusca* 'Fredonia', joka lähtien muistuttaa Kalmín herbaarionäytteen *Vitis labrusca*. Kalm kertoo *Vitis labrusca*, että se tuottaa isokokoisia, syötäviä rypäleitä, mutta niitä eivät ihmiset hevillä syö. Englantilaiset kutsuivat sitä nimellä Fox grape, ja rypäle tuoksuu ja maistuu ketun erittämälle hajulle. Kalm kertoo, että *V. labrusca* oli kahta eri lajia. 'Fredonia' saatiin **Hilma Kinnaselta**.



Herbaarionäyte no 1:72
Collectio Reginae Lovisae Ulricae Herbarium Per
Kalm, Evoluutiomuseo, Uppsalan yliopisto

Canna × generalis

tarhakanna (suom.), kanna (ruots.),
Canna lily (engl.)

Ravintolan terassin penkeissä kasvaa kesäisin keltaisia ja punaisia tarhakannoja, jotka ovat samaa, ainakin viisi vuosikymmentä, vanhaa kantaa kuin muutkin Turun jokivarren tarhakannat.

Ravintolan kulmalla kasvaa isolehtinen pensasruusu, jonka kukinto on vaaleanpunainen ja harvaan kerrottu. Toini Grönqvistin mukaan tämä ruusu olisi vanhaa Turun Akatemian kasvitieteellisen puutarhan aikaista perua. Se löytyi Lindmanin talon kivijalkaa korjattaessa.

Svante Dahlströmin puisto

Piispankadun ja Tehtaankadun välissä on pieni kolmion mallinen puistikko. Se on nimetty kirjailija, Suomen historian professori **Svante Dahlströmin** (1883-1965) mukaan, joka oli vaikuttamassa Åbo Akademin perustamiseen vuonna 1918. Turun kaupungin, Piispankadun asukasyhdistyksen, Turku Energian, Soneran ja Pehr Kalm -hankkeen voimin tähän puistikkoon toteutettiin Suomen Dendrologian seuran Rhodo-kerhon asiantuntemuksella atsaleapuisto. Atsaleat istutettiin puistikkoon kesäkuun alussa 2014.

Atsaleapuistossa on FinE®-atsaleoita, jotka on lisätty ilmastonkestävyydeltään ja käyttöominaisuuksiltaan tutkituista ja tautitestatuista emokasveista MIT:ssä:

Kanadanatsalea '**Violetta**' (*Rhododendron canadense*) on erittäin talvenkestävä. Sillä on sirot siniviolettiset kukat ja loistava syysväri.

Kevätatsalea (*Rhododendron x fraseri*) on yksi kestävimmistä atsaleoista Suomessa. Pensas on pieni ja siro-oksainen. Se kukkii lähes lehdettömänä toukokuun lopulla, jolloin se peittyi ruusunpunavioletteihin, perhosmaisiiin kukkiin.

Rhododendron Gbent -ryhmän gentinatsalea '**Aamurusko**' on kukaaltaan punaoranssi ja tuoksuva.

Rhododendron puistoatsalea '**Illusia**' on valkokukkainen, jonka yläterälehdet peittää tummankeltainen laikku. Kukkii kesäkuun keskivaiheilla.

Rhododendron puistoatsalea '**Tarleena**' on pystykasvuinen, myöhään kukkiva puistoatsalea, jonka kirkkaanpunaisista nupuista avautuu vaaleanpunaiset kukat keltaisin laikuin. Ruskaväri on punaruskea-viininpunainen.

Näiden lisäksi atsaleapuistossa on kaksi *Rhododendron Lights* -ryhmään kuuluva revontuliatsalea 'Rosy Light' ja 'Mandarin Light'. Ne molemmat kukkivat touko-kesäkuussa ennen lehtien puhkeamista, ensimmäinen tummanruusunpunaisena ja jälkimmäinen oranssina.

Rhododendron vaseyi

perhosatsalea (suom), fjärilsazalea (ruots.) pinkshell azalea

Kolme perhosatsaleaa (*Rhododendron vaseyi*) saatiin **Kristian Theqvistin** kokoelmasta. Perhosatsaleat kasvavat luontaisena Yhdysvalloissa Pohjois-Carolinan vuoristossa. Poikkeuksena *Rhododendron*-suvun satojen luonnonlajien joukossa perhosatsalea on yksi harvoista, joka ei risteidy muiden suvun lajien kanssa.



R. vaseyi

Kuva: Kristian Theqvist

Kalm kuvaa atsaleoita matkakertomuksessaan, ja niistä on kaksi näytettä herbaariokokoelmassa.

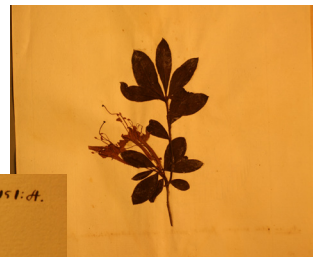


Rhododendron perichlymenoides
Azalea nudiflora (Thunberg) tai *Azalea viscosa*, *Azalea nudiflora* (Juel), suomeksi helluntaiaatsalea

Kalm käyttää tästä atsaleasta kuvailevaa nimeä *Azalea foliis ovatis, corollis pilosis, staminibus longissimis*. Matkakertomuksissa mainitaan, että se kasvaa lähes miehen korkuiseksi pensaaksi. Siinä on kauniit punaiset kukat ja sitä on istutettu ruukukusviksi. Kalm kehuu atsalean olevan ilo silmälle ja sopivan mihin tahansa puutarhaan.

Azalea foliis ovatis, corollis pilosis, staminibus longissimis Linn. spec. 150:5.
Sax. Helsingiae et de Lapponia.
Vidit Henry Jacq. - of de Dryden.
Växer uti för Jorden i Sverige i Norra Sverige.
Saxia Helsingia i Haga Sverige vid d. 25 April 1792.
Blommarne äro ranspa fäna, skall rött, skall hvit, buxer är piprad,
lätt på fästningen vid.

Azalea foliis margine scabris, corollis piloso-glutinosis,
Azalea viscosa (Linne),
Rhododendron viscosum (Thunberg),
suomeksi tuoksuatsalea



Azalea foliis margine scabris, corollis piloso-glutinosis. Linn. spec. 151:4.

Herbaariönäytteet no 1:60 ja 1:61 sekä näytteiden takasivuilla oleva teksti
Collectio Reginae Lovisae Ulricae Herbarium Per Kalm, Evoluutiomuseo, Uppsalan yliopisto

Pehr Kalmin kasvien levittäytyminen Piispankadun varrelle jatkuu lähivuosina. Sibeliuksen museon sisäpihalla on suunniteltu kasvatettavan kalebasseja eli kurpitsoja, joiden käyttöä Pohjois-Amerikassa Kalm raportoi. Hänen mielestään oli hienoa, että käyttöastioita, kuten vesileilejä ja säilytysastioita, saattoi kuivata kasvin hedelmästä. Kalebassi on perinteinen amerikkalainen rytmisoitin. Opiskelija-asuntola Domuksen edustalle on remontin valmistuttua suunnitteilla istuttaa viisi Kalmin matkakuvauksessaan kuvaamaa mäntyä.

Monet amerikankasvit tarvitsevat alkuun lähtöön hieman erityistä hoitaa ja lämpimämpiä olosuhteita talviaikaan. Piispankadun asukasyhdistyksen hoiviin onkin suunniteltu esikasvatettavaksi muun muassa lännenambrapuuta (*Liquidambar styraciflua*) ja mustajalopähkinää (*Juglans nigra*). Ne istutetaan ensimmäisiksi vuosiksi ruukkuihin ja siirretään talveksi piispankatulaisten rappukäytäviin.

Kirjallisuus:

af Hällström, C. 2007. Akademiträdgårdar i Åbo. I: M. Rajalin, T. Lahtinen, C. af Hällström (red.) at rätt Tracktera Historia Naturalis. Om Carl von Linné och några linneaner i Finland. Åbo Akademis förlag, Åbo.

Hintikka, T.J. 1943. P. Kalmin osuus Suomen kasviston selvitystyössä. Hänen 'Plantae Fennicae' käsikirjoituksensa (1754) ja kirjeenvaihtojen valossa. Suomalaisen eläin- ja kasvitieteellisen seuran Vanamon kasvitieteellisiä julkaisuja 17 (2).

Kalm, P. 1991. Matka Pohjois-Amerikkaan. A. Leikola (toim.). SKS. Helsinki.

Kalm, P., 1966-1988. Resejournalen över Resan till Norra Amerika. 4 delar. Svenska Litteratursällskapet i Finland. Eds. Martti Kerkkonen (I delen); Martti Kerkkonen & Johan E. Roos (II delen), Johan E. Roos & Harry Krogerius (delar III-IV).

Kalm, P. 1753, 1956, 1761. En resa til Norra Amerika: på Kongl. Swenska Wetenskaps Academiens befallning, och publici kostnar, förrättad af Pehr Kalm, oeconomiae professor i Åbo, samt ledamot af Kongl. Swenska Wetenskaps-akademien. Tom. I—III. Stockholm: tryckt på Lars Salvii kostnad.

Kalm, P. 1751. En kårt berättelse om naturliga stället, nyttan, samt skötseln af några växter . . . [Rubr.] Stockholm.

Kerkkonen, M. 1936. Pietari Kalm talousopin professorina. Oppihistoriallinen tutkimus. Historiallisia tutkimuksia XXII. Suomen historiallinen Seura. Helsinki.

Kukkonen, I. 1979. Pehr Kalm ja Sipsalon koetila – kappale Suomen kulttuurihistoriaa. Dendrologian Seuran Tiedotuksia 10: 99–106.

Kukkonen, I. 1955. Pietari Kalmin viljelyskokeiden merkkejä hänen vanhassa puutarhassaan Hirvensalon Sipsalossa. Turun Ylioppilas IV, s. 184–192.

Laaksonen, M. & Nummelin, J. 2013. Turun seudun arkkitehtuuriopas. Kustantaja Laaksonen.

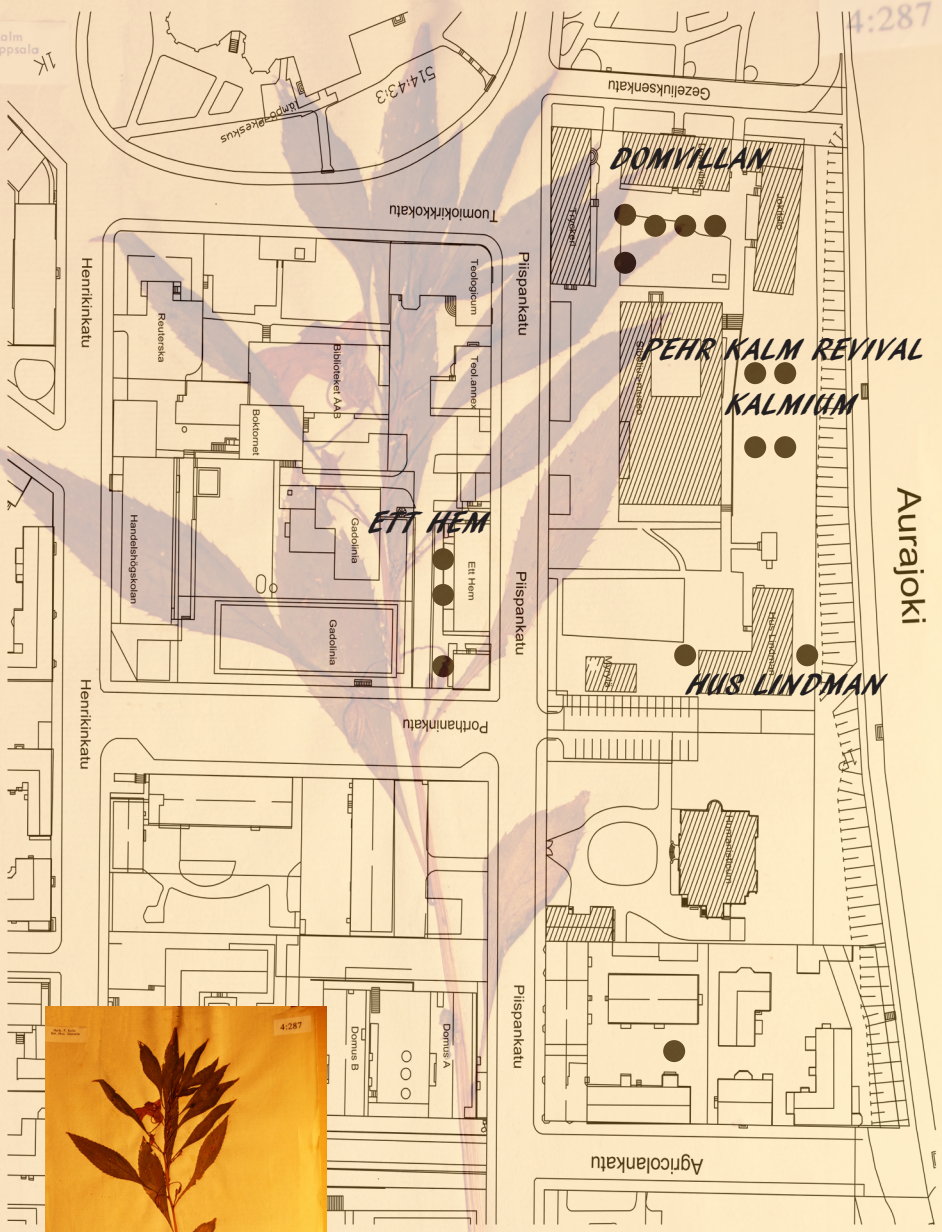
Lundqvist, S. & Moberg, R. 1993. The Pehr Kalm Herbarium in UPS. A Collection of North American Plants. Thunbergia 19. Botanical Museum, Uppsala University.

Ringbom, S. 1985. Akademiska gårdar, Arkitektur och miljöer kring Åbo Akademi. Konsthistoriska institutionen, Åbo Akademi, Åbo.

Ruoff, E. 2002. Vanhoja suomalaisia puutarhoja. Otava, Helsinki.

Ruoff, E. 1993. Plant trials of Pehr Kalm in Turku, 1751—1779. Museol.sci.IX, 1992 (1993), 249—263.

Tsubaki, R. 2011. Pehr Kalm suomalainen Amerikan löytäjä (käännös Anto Leikola). Terra Cognita.



**SVANTE DAHLSTRÖMIN
PUISTO**

Collectio Reginae Lovisae Ulricae Herbarium
Per Kalm, Evoluutiomuseo, Uppsalan yliopisto